

УДК: 378.147

Н. В. Орлова,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, 65058, м. Одеса, Україна
e-mail: lemorl@rambler.ru

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТІСНОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРА

У статті розглядаються проблеми формування компетентісного підходу в підготовці менеджерів на прикладі викладання курсу мікроекономіки. Актуальність проблеми пов'язана з новими завданнями для системи менеджмент-освіти, коли метою стає не лише передача суми накопичених знань, а навчання навичкам адаптації до мінливих економічних і соціальних умов життя. Тобто, мова йде про особливі освітні результати, в межах яких знання є необхідною, але недостатньою умовою досягнення професійної якості. Це професійні компетентності, які є основою компетентісного підходу. Тому менеджмент – освіта повинна характеризуватися поєднанням знань в галузі економічної теорії з прикладними аспектами ринкової поведінки економічних агентів.

Ключові слова: мікроекономіка, менеджмент-освіта, професійні компетентності, економічний образ мислення, управлінські рішення.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Концепція розвитку економічної освіти в Україні визначає головну мету університетської економічної освіти як підготовку фахівців із сучасним світоглядом, професійними знаннями інноваційного характеру, вміннями їх практичного використання при розв'язанні соціально-економічних проблем. Реалізація цієї мети повинна ґрунтуватися на принципах поєднання фундаментальності та фаховості освітніх програм, системності і безперервності, інноваційності змісту, інтеграції економічної освіти і наукових досліджень [1].

Таким чином, одним із головних завдань підготовки фахівців є спадкоємність досліджуваних курсів, що забезпечує системність освіти. Це, в кінцевому рахунку, повинно сприяти формуванню економічного способу мислення, який змінює сприйняття світу, переводячи його в практичну професійну площину. Такий підхід дозволить подолати труднощі адаптації до реальних умов праці, забезпечить можливість

практичного використання економічних принципів та інструментів в різних контекстах.

Фундаментальною дисципліною в підготовці фахівців різних галузей знань (Управління та адміністрування, Соціальні та поведінкові науки, Гуманітарні науки) є економічна теорія. Вона пропонує особливу методологію і особливі інструменти аналізу суспільних соціально-економічних процесів, які дозволяють випускнику, незалежно від конкретної спеціальності, більш компетентно приймати рішення в своїй фаховій сфері. Перехід від професійної до компетентнісної моделі підготовки фахівця вимагає пошуку нових методів викладання Економічної теорії.

Постановка завдання. У даній статті акцент робиться на такій складовій економічної теорії, як мікроекономіка. З урахуванням тривалого періоду роботи зі студентами спеціальності Менеджмент, хотілося б поділитися думками про особливості викладання даного курсу саме для майбутніх фахівців в галузі управління. Особливості факультету впливають на повноту курсу, який викладається, структуру курсу, форми аудиторної роботи і їх співвідношення, форми самостійної роботи.

Це тим більш важливо, що багато хто сприймає мікроекономіку так само, як колись марксистську політичну економію – як сукупність догм, які не мають реальної практичної реалізації. А висока ступінь математичної складової опису процесів і явищ, велика кількість графічного матеріалу, досить високий рівень наукової абстракції знижують інтерес до вивчення даного курсу. Тому важливе завдання – показати, як мікроекономічна теорія може бути застосована до реальних проблем в діловому і управлінському світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Майталь Шломо, автор підручника «Економіка для менеджерів: десять важливих інструментів для керівників», зазначає, що в новому і різноманітному світі бізнесу цінуються здатності, а не рекомендації. Тому менеджерам недостатньо наймати економістів. Певною мірою вони самі змушені ставати економістами. Це зажадає ґрунтовного розуміння мови і логіки, що лежить в основі економічного підходу до прийняття рішень. «Управляти – означає вибирати. Економічна логіка, правильно застосовувана, може бути засобом досягнення більшої усвідомленості і впевненості сучасним керівником, коли він робить важкий вибір з широкого спектру питань, в тому числі технології, людські ресурси, ринки, виробництво, фінанси, маркетинг, а також громадські та етичні зобов'язання», – впевнений вчений [2, с. 10].

Курс «Мікроекономіка» дає уявлення про основні поняття і принципи економічної життєдіяльності окремих економічних агентів (споживачів, фірм, держави). Особливий акцент зроблено на теорії фірми і теорії організації ринкових структур. Вивчення цих розділів створює базу для подальшого розширення знань студентів в галузі управління підприємством, розробки принципів побудови організаційної та фінансової структури компанії, розподілу фірми на відділи і департаменти, тим самим впливаючи на прибутковість її діяльності. Розділ «Стратегія поведінки фірми в умовах різних моделей ринкової організації» дає уявлення про різні види галузевої політики держави: антимонопольне регулювання, конкурентна політика в цілому, інноваційна політика і політика стимулювання окремих галузей. Істотна увага приділяється проблемам оцінки ефективності рекламної діяльності фірм, питань добросовісної і недобросовісної конкуренції та регулювання ринків з асиметричною інформацією. Особливу актуальність має проблема державного регулювання галузей природної монополії, де розглядаються різні схеми організації виробництва і ціноутворення в даних галузях. Перспективною є тема, пов'язана з інформаційною асиметрією, де розглядаються такі питання, як види асиметричної інформації та її наслідки для ділової практики фірм на товарних ринках і ринках фінансових послуг (моральний ризик і несприятливий відбір), а також модель сигналів на ринку праці.

В результаті вивчення курсу «Мікроекономіка» студенти отримують знання фундаментальних основ мікроекономіки і системне уявлення про поведінку найбільших агентів економіки, про основні напрямки мікроекономічної політики держави; опановують аналітичним апаратом дослідження мікроекономічних проблем, інструментарієм економічного аналізу; набувають навичок вирішення конкретних економічних завдань; формують принципи економічного мислення та вміння аналізувати зміст мікроекономічної політики.

Це значною мірою сприятиме формуванню наступних компетентностей:

а) загальних (ЗК):

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та встановлення взаємозв'язків між соціально-економічними явищами та процесами

ЗК 2. Здатність до застосовування концептуальних і базових знань, розуміння предметної області професії менеджера.

ЗК 3. Навички використання інформаційно-комунікаційних

технологій для пошуку, оброблення, аналізування та використання інформації з різних джерел.

ЗК 4. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 5. Здатність до адаптації, креативності, генерування ідей та дій у новій ситуації.

б) фахових загальних (КФЗ):

КФЗ 1. Здатність збирати, обробляти, та аналізувати інформації про фактори зовнішнього і внутрішнього середовища організацій

КФЗ 2. Здатність оцінювати результати фінансово-економічної діяльності

КФЗ 3. Уміння знаходити та оцінювати нові ринкові можливості та формулювати бізнес-ідею.

в) спеціальних фахових (КФС):

КФС 1. Здатність проводити моніторинг та діагностику проблем на різних рівнях адміністративного управління, інтерпретувати отримані результати та формувати управлінські рішення

КФС 2. Здатність розв'язувати проблеми у сфері адміністративного управління шляхом адаптації дій до нової ситуації

Однак, перераховані формальні моменти придбаних компетентностей і результатів вивчення теоретичної економіки, реально, на жаль, не забезпечують можливостей подальшого використання отриманих знань навіть в учбовому процесі. Вірно відзначав Демокрит: «Суть справи – не в повноті знання, а в повноті розуміння.» Знати – це одне, а усвідомити – зовсім інше. Знати може чимала кількість людей, а зрозуміти і усвідомити – не кожен. Тому головний результат вивчення курсу повинен полягати в усвідомленні можливості практичного застосування мікроекономічного аналізу.

Криза сучасної економічної теорії полягає насамперед у тому, що вона втратила можливість обґрунтовано оцінювати реальні речі і події, що має небезпечні наслідки для всього суспільства. Це виражається як у непродуктивну використанні людських і матеріальних ресурсів економістів-теоретиків, що зосередили зусилля на розробці хитромудрих моделей того, що має досить умовне відношення до реальної практики, так і в знаходженні невірних рішень економічних і соціальних проблем внаслідок використання такого економічного інструментарію [3, с. 14]. Звідси і неспроможні оцінки, прогнози, помилкові або запізнілі дії в

економічній політиці на рівні держави та окремих компаній.

Складність викладання курсу «Мікроекономіка» майбутнім менеджерам полягає в необхідності повного викладу об'ємного теоретичного програмного матеріалу, заснованого на глибокому рівні формалізації і абстрактності, і поєднанні з прикладними аспектами прийняття управлінських рішень.

Основна маса вітчизняної навчальної літератури з даної дисципліни є шаблонне використання західних підручників з економічної теорії. У той час як саме в підготовці фахівців менеджерів повинно відбуватися стирання межі між базовою економічною теорією і її можливими додатками. По суті справи, – це прикладна мікроекономіка, з акцентом на процес прийняття управлінських рішень.

Тому, на наш погляд, специфіка викладу мікроекономіки для менеджерів повинна виражатися в різній глибині дослідження тих чи інших питань. Теми повинні відбиратися з урахуванням прикладних аспектів їх значимості в рамках обраної спеціалізації. Навіть для питань виключно теоретичною спрямованості потрібно продемонструвати їх реальний прояв в економічній практиці. Це забезпечить як запам'ятовування, так і усвідомлення певних залежностей.

Так, одна з початкових тем курсу – питання поведінки споживачів на ринку товарів і послуг, що формує ринковий попит, вимірювання величини корисності, закон спадання граничної корисності традиційно викликають певний скепсис щодо значущості цих положень. У цій ситуації доцільно творче обговорення даної проблеми з використанням конкретного прикладу з господарської практики, наприклад, за такою схемою. Деякі ресторани пропонують послугу «все, що ви можете з'їсти». Як ця практика пов'язана з законом спадної граничної корисності? Які обмеження ресторан повинен накласти на клієнта, щоб отримати прибуток? Наведіть деякі інші приклади того, де буде застосовуватися закон спадної граничної корисності.

В даному випадку не тільки зміст цього закону, але і графічне зображення динаміки загальної і граничної корисності, а також взаємозв'язку кривих, що зображені на рис. 1, стає зрозумілим. Графіки – не мета вивчення, а лише інструмент, за допомогою якого легше зробити висновки.

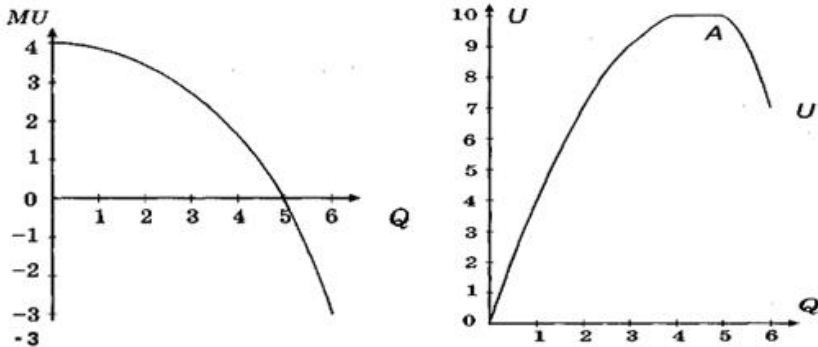

Рис. 1. Динаміка граничної і загальної корисності

Студент повинен зрозуміти, що практичне значення закону спадної граничної корисності полягає перш за все в тому, що він дозволяє передбачити поведінку покупців при виборі ними кількості та набору придбаних і споживаних благ. На використанні цього закону і заснований принцип діяльності ресторанів «все включено». У міру насичення потреба в додаткових одиницях продуктів харчування знижується. Сплативши послугу «шведський стіл», споживач з'їсть стільки, щоб вгамувати голод. Додаткові одиниці їжі принесуть негативну граничну корисність MU.

Однак майбутній менеджер, завданням якого в подальшому стане пошук найкращого з альтернативних варіантів для оптимізації фінансового результату, повинен подумати і про те, що для ефективного використання цього принципу доцільно ввести деякі обмеження для споживача. Наприклад,

1. заборона на винос їжі з ресторану;
2. заборона на використання спиртних напоїв в ресторані, тому що вони сприяють підвищенню апетиту;
3. обмеження за часом відвідування. Цього можна досягти або встановленням «санітарної години» в середині робочого дня, або використовуючи систему сплати при виході, яка пропорційна кількості проведеного в ресторані часу.

Дію цього закону можна спостерігати при придбанні товарів споживчого призначення (їжа, одяг). На цьому ж принципі заснована і оплата тренажерних залів (право щоденного користування протягом цілого робочого дня).

Як доповнення до аналізу попиту на звичайні товари слід розглянути особливості попиту на товари прихованої корисності, товари, що викликають звикання і мережеві товари. Особливості цих товарів мають важливе значення для стратегії ціноутворення компанії, у формуванні якої повинен брати участь фахівець менеджер.

Проблемою, яка викликає значний інтерес для менеджерів і впливає на конкретні управлінські рішення щодо асортиментної і цінової політики фірми, є державне регулювання на певних видах ринків. Як правило, в підручниках це питання обмежується виключно графічним зображенням зміни пропозиції і рівноважного ринкового стану. Розгляд такого короткострокового результату обмежує менеджера в баченні стратегії поведінки фірми на даному ринку.

Наприклад, 1 липня 2017 року набула чинності постанова Кабінету Міністрів України про скасування державного регулювання цін на продукти харчування. В результаті виробники не зобов'язані декларувати ціни на продовольчу продукцію, а також обґрунтовувати необхідність зміни цих цін. Згідно з пояснювальною запискою до документа, скасування державне регулювання дасть можливість усунути зайвий адміністративний тиск на бізнес, зробити виробництво інвестиційно привабливим і надати можливість підприємцям швидше адаптуватися до кон'юнктури ринку. Однак експерти запевняють, що такий крок призведе до різкого зростання цін.

В рамках аналізу проблем ринкового попиту і пропозиції, механізмів порушення ринкової рівноваги має сенс написання есе або творче обговорення таких кроків державної регуляторної політики, оскільки в подальшому сьогоднішні студенти можуть спеціалізуватися в галузі державного управління. Висновок про зростання цін є недостатньо глибоким і професійним.

Результати усунення системи державного регулювання цін на соціально значущі товари слід розглядати в короткостроковому і довгостроковому періодах.

У короткостроковому періоді, коли кількість фірм на ринку не зміниться, виробничі можливості залишаться колишніми, результатом зняття обмежувальних заходів стане підвищення ціни пропозиції, бо підприємці стануть закладати в ціну більш високий рівень прибутку. Це підвищення ціни пропозиції не викличе скорочення попиту, оскільки попит на товари першої необхідності, до яких і відносяться соціально значущі товари, володіє низьким ступенем еластичності. Покупці не змінять суттєво обсяги їх споживання. Крім того, в умовах

складної економічної ситуації та істотного зниження життєвого рівня, збільшується кількість населення, що купують товари нижчої цінової категорії. За даними роздрібних мереж, за останні два роки частка недорогих продуктів в обороті зростає в середньому з 15 % до 30 % [4].

Графічно ця ситуація буде виражатися зміщенням кривої пропозиції S_1 вліво в положення S_2 , переміщенням точки рівноваги з E_1 в E_2 і підвищенням рівноважної ціни до P_2 . Ця ситуація представлена на рис. 2.

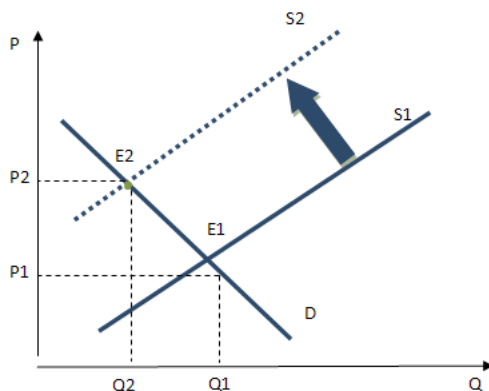

Рис. 2. Зміна ринкової рівноваги в короткостроковому періоді після зняття державного регулювання

Саме цим висновком і класичним графічним підтвердженням і обмежуються деякі аналітики.

Однак в довгостроковій перспективі зменшення впливу на виробників з боку держави може призвести до збільшення кількості підприємств, які будуть займатися виробництвом даного продукту. В результаті посиляться конкуренція на цих галузевих ринках, підприємці почнуть використовувати методи цінової конкуренції (зниження ціни) і нецінової конкуренції (поліпшення якості). Наслідком цієї ситуації має стати скорочення ринкових цін, що показано на рис. 3. Тобто, рівноважна ціна зменшиться з P_1 до P_2 , а рівноважна кількість зросте.

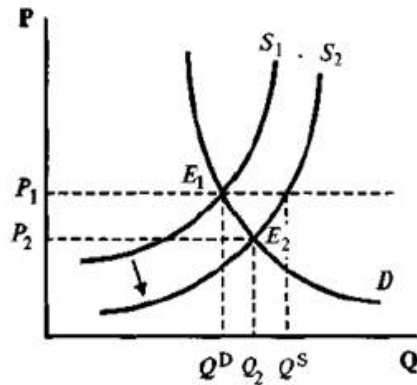

Рис. 3. Зміна ринкової рівноваги в довгостроковому періоді після зняття державного регулювання

Більш того, в довгостроковій перспективі за умови стабілізації економічної ситуації і збільшення платоспроможності, можливо скорочення споживання товарів низьких споживчих властивостей і зміщення споживчого попиту на користь товарів більш високої якості. Тоді зростання пропозиції може спостерігатися при одночасному зниженні попиту, що призведе до ще більш серйозного зниження ціни в цьому споживчому сегменті, що відображено на рис. 4.

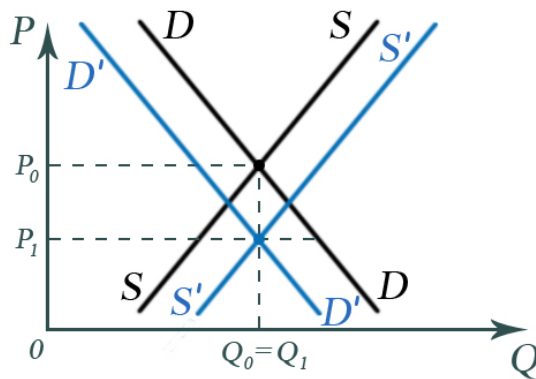

Рис. 4. Зміна ринкової рівноваги при зниженні попиту і зростанні пропозиції

Така послідовність аналізу дозволить зрозуміти, що державне регулювання цін – це не разовий акт встановлення рівня цін, їх динаміки і співвідношення, а комплекс заходів щодо активізації всіх ціноутворюючих факторів.

В межах даної статті розглянуті лише кілька прикладів як варіанти актуалізації викладених в класичних підручниках мікроекономіки закономірностей, що дозволяють знайти точки дотику з реальними економічними подіями. Масштаб проблем, які закладені в питаннях фінансових показників діяльності фірми, моделей ринкової організації, ринків факторів виробництва, дозволяє використовувати значно глибші матеріали для аналізу.

Висновки і пропозиції. На закінчення слід зазначити, що виділені в статті моменти, які пов'язані з особливостями викладання курсу мікроекономіки для менеджерів, мають одне головне обмеження - існуючу програму підготовки фахівців в межах державного стандарту. Аналіз питань кризового стану сучасної економічної теорії, необхідності розбору методологічних передумов, що лежать в основі економічних дисциплін, не є метою даної статті. Розуміючи вірність укладення Джозефа Стігліца: «Якщо Сполучені Штати збираються добитися успіху в реформуванні своєї економіки, то їм, можливо, доведеться почати з реформування економічної науки» [5], потрібно віддавати собі звіт в тому, що іншої економічної науки, як логічно вибудованого і завершеного курсу, у нас немає.

Сьогодні менеджер є однією з центральних фігур в економіці, що підтверджується і ліцензійними наборами студентів на дану спеціальність. Сучасна фірма як об'єкт управління – складна структура, яка відчуває вплив безлічі чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. Її керівники повинні вміти враховувати весь комплекс явищ в економіці країни і межах самої фірми, прораховувати ситуацію, розвивати комерційну інтуїцію. Ці навички виробляються завдяки розвитку економічного мислення, основи якого закладаються економічною теорією в цілому і мікроекономікою зокрема.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Концепції розвитку економічної освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/fpart82/idx82748.htm> (дата 01.07.2017). – Назва з екрану.
2. Майталь Ш. Економіка для менеджерів : десять важних інструментів для керівників / Ш. Майталь. – Москва : Дело, 1996. – 417 с.

3. Розанова Н. М. Микроэкономика. Руководство для будущих профессионалов. В 2 т. Т. 1 : учебник для академического бакалавриата / Н. М. Розанова. – Москва : Издательство Юрайт, 2015. — 386 с.
4. Вільний ринок : До чого призведе скасування державного регулювання цін на продукти харчування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.112.ua/statji/vilnyi-rynok-do-choho-pryzvede-skasuvannia-derzhavnoho-rehuliuвання-tsin-na-produkty-kharchuvannia> 342027.html (дата 01.07.2017). – Назва з екрану.
5. Стиглиц Дж. Е. Крутое пике : Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.library.fa.ru/files/Stiglitz-pike.pdf> (дата 01.07.2017). – Название с экрана.

Стаття надійшла 10.10.2017

Н. В. Орлова,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и управления
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, 65058, г. Одесса, Украина
e-mail: lemorl@rambler.ru

РОЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ В ФОРМИРОВАНИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ МОДЕЛИ ПОДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРА

В статье рассматриваются проблемы формирования компетентного подхода в подготовке менеджеров на примере преподавания курса микроэкономики. Актуальность проблемы связана с новыми задачами для системы менеджмент-образования, когда целью становится не только передача суммы накопленных знаний, а обучение навыкам адаптации к меняющимся экономическим и социальным условиям жизни. То есть, речь идет об особых образовательных результатах, в пределах которых знания является необходимым, но не достаточным условием достижения профессионального качественного уровня. Поэтому менеджмент-образование должно характеризоваться сочетанием знаний в области экономической теории с прикладными аспектами рыночного поведения экономических агентов.

Ключевые слова: микроэкономика, менеджмент-образование, профессиональные компетентности, экономический образ мышления, управленческие решения.

N. V. Orlova,

PhD in Economics, associate professor
of Economics and Management Department,
of Odessa I. I. Mechnikov National University,
24/26 Frantsuzskyi Boulevard, 65058, Odessa, Ukraine
e-mail: lemorl@rambler.ru

THE ROLE OF ECONOMIC THEORY IN FORMING THE COMPETENT MODEL OF THE MANAGERIAL TRAINING

Summary

The article deals with the problems of forming a competent approach in the training of managers on the example of teaching microeconomics. The urgency of this problem is due to the fact that the current stage of society development defines new tasks for the system of management education. The goal is not simply to transfer the amount of accumulated knowledge, but to learn the skills of adapting to changing economic and social conditions of life. The workers who combine high professional competence with creative, managerial and entrepreneurial abilities are in a high demand today. The demand for modern managers in the labor market does not depend on what the graduate knows, but in the form of his practical readiness for activities in typical and non-standard situations of professional life. That is, we are talking about special educational outcomes, within which knowledge is necessary, but not a sufficient condition for the achievement of professional quality. This is a professional competence that is the basis of a competent approach. Therefore, management - education should be characterized by a combination of knowledge in the field of economic theory with the applied aspects of market behavior of economic agents.

Key words: microeconomics, management-education, professional competence, economic way of thinking, management decisions.

References

1. Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku ekonomichnoi osvity [On approval of the Concept for the development of economic education]. Retrieved from <http://www.uazakon.com/document/fpart82/idx82748.html>. [in Ukrainian].
2. Maital, Sh. (1996). *Ekonomika dlia menedzherov : desiat vaznykh instrumentov dlia rukovoditelei* [Economics for managers : ten important tools for managers]. Moskva : Delo. [in Russian].
3. Rozanova, N. M. (2015). *Mikroekonomika. Rukovodstvo dlia budushchikh professionalov* [Microeconomics. A guide for future professionals]. Moskva : Izdatelstvo Yurait. [in Russian].
4. Vilnyi rynek : Do choho pryzyvede skasuvannia derzhavnogo rehuliuвання tsin na produkty kharchuvannia [Free market : To what will lead the abolition of state regulation of food prices]. Retrieved from <https://ua.112.ua/statji/vilnyi-rynok-do-choho-pryzyvede-skasuvannia-derzhavnogo-rehuliuвання-tsin-na-produkty-kharchuvannia342027.html>. [in Ukrainian].
5. Stiglitz, Dzh. E. (2011). *Krutoie pike : Amerika i novyi ekonomicheskii poriadok posle globalnogo krizisa* [Cool pique : USA and the new economic order after the global crisis]. Retrieved from <http://www.library.fa.ru/files/Stiglitz-pike.pdf>. [in Russian].